XL.
FABR.

HISTORIAE SACRAE VINDICIAE

CONTRA

NONNULLOS PICTORUM ERRORES.

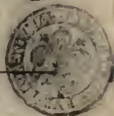
AUCTORE

JOHANNE FABRICIO.

DEDICATE

AL MOLT' ILLUSTRE SIGNOR

GODOFREDO SORER.

ALTORFI

EXCUDIT HENRICUS MEYER, UNIVERSIT. TYPOGR.

A. C. MDCLXXXIV.

Molt' Ill:re Sig:re mio Sig:re ed Amico singolar:mo

Quanta stima io habbia sempre mai fatta e delle Pitture, e de i Sig:ri Pittori, i quali con le delicatezze del penello ò acquistarono, ò vanno acquistando l'immortalità di nome, nissuno saprà meglio di V. S. Molt' Ill:re purche voglia ricordarsi di quei discorsi, ch'io feci più d'una volta, quando hebbi l'honore di goder' à tauola la sua soauissima compagnia nella più nobile città d'Italia. Mà Ella stessa, forzata dall'insuperabile virtù della Verità, m' acconsentì anche, che spesse volte si truouano errori contro la Sagra Historia eziandio in quei quadri, doue per altro signoreggia e quasi pomposamente trionfa la divina arte della Pittura. Adunque non Le parerà strano il veder dà me palesata una piccola man di tali errori, e dedicata à Lei questa mia operetta, poiche quello serue per mantenere la mia parola, e questo deue esser certo e sicuro pegno di quel grandissimo affetto, ch'io Le sempre hò portato, e porto ancora per amor delle Sue virtù singolari, per mezzo delle quali Ella si và meritando il titolo non meno d'Huomo garbatissimo, che di Pittor' eccellente. E Le bacio caramente le mani, augurandole dal Cielo ogni maggior contentezza. D' Altorfo li 25. d' Agosto, l' anno 1684.

Di V. S. Molt' Ill:re

partial:mo e suiscerat:mo serv:re

GIO: FABRICIO.

Q. D. B. V.

PRAELOQVIVM.

On mirum est, nobilissima ingenia, quin Principes etiam viros, ac Monarchas potentissimos picturis delectari, easq; in deliciis habere: Est enim ars pictoria omnium ingeniosissima, & propè (si ita loqui fas est) ad divinas operationes accedens. Nam sicut Deus, pro infinita sua & scientia & potentia, ex nihilo elegantissima maximeq; mirabilia produxit opera, ita Pictura, nudâ in tabellâ, quicquid lubet, efficit, repræsentans purissimas astrorum scintillationes, varias lunæ facies, aureum solis jubar, miros meteororum lusus & stupendos cometarum habitus. Eadem & fulminibus armat cælum, & grandinem præcipitat, & nivem spargit, & pluviam effundit, & aëris serenitate spectantes oblectat. En porrò, quàm limpidas formet aquas, quàm stridulos fontes, quàm leniter fluentia flumina, quàm multa animantium, quæ in aquis vivunt, genera! Ecquid in terra est, quod ipsa non pariter effingat? Jam floribus tellurem spargit, jam fructibus ditat, jam glacie constringit atq; involvit: Modò colles elevat, modò juga montium erigit, modò ambulacra ponit: Heic millenas animalium varietates promit, illic homines sistit, creaturas ad unam omnium nobilissimas, adeò scitè & affabrè, ut iis præter vitam deesse nihil videatur. Ita omnia, quæ vel sunt, vel fuerunt, quid? etiam quæ futura sunt, tenui penicillo & pauxillo coloris pro lubitu efformat, oculisq; nostris, ad stuporem usq;, subjicit, ut Creatoris Imitatricem *haud fortassis immeritò dixeris. Imò etiam spirituales illas substantias, quas Angelos appellamus, Deumq; ipsum Opt. Max. qua se manifestavit in verbo suo, & Artificialia quoq;, quorum itidem*

 in-

infinitus est numerus, absq; temeritatis nota delineare audet. Sed, ut nihil est ab omni parte beatum, ita divina hæc Ars suos quoq; habet nævos, dum sæpius contra Historiam non tantùm profanam, sed etiam Sacram delinquit; quanquam id potius Artificibus, veritati rerum gestarum non satis semper intentis, quàm Arti ipsi tribuendum est. Nos & hanc & illos veneramur, quantum par est, & æstimamus, sed magis tamen Veritatem. Cujus gratiâ dum aliquot circa Historiam Sacram errores, in excellentissimorum pictorum operibus à nobis observatos indicamus, tantum abest, ut cordatiores nobis id vitio versuri, ut potius, plures abaliis (sicut & ante nos factum est à Viris doctissimis) quò notentur atq; manifestentur, desideraturi sint; modò fiat absq; sugillandi & cavillandi studio: quod à nobis sanè procul abesse jubemus.

Neq; est, quod quis statim heic in limine objiciat, nos hac ratione, ut proverbio dicitur, aërem verberare & cum larvis pugnare, eò quòd pictoribus atq; poëtis quidlibet audendi semper æqua fuerit potestas; adeoq; (ut judiciosissimus THOMASIVS *in Disp. de Fab. Poët. §. 7. infert)* patiendum esse, ut pictores veris imaginibus vestes fictas, aut alia abs se excogitata ornamenta, quæ nihil tamen occulti significent, appingant; *sive (ut doctissimus* MOLANVS *sentit lib. 2. de Hist. SS Imag. c. 20.)* in picturis multa rectissimè apponi, non significandi quidem causa, sed ad complementum & debitum ornamentum ipsius imaginis: *Nam ut hæc libenter concedimus, ita exinde nondum probatum est, ferenda esse omnia pictorum ἁμαρτήματα, contra ipsius etiam Historiæ S. veritatem commissa; quibus ita stantibus picturæ profectò non amplius* Laicorum Biblia *fuerint, sed deceptio, atq; seductio. Et quamvis pleriq;, aut saltem aliquot pictores adeò duræ sint cervicis, ut meliorem in hisce informationem admittere recusent, de quibus ita* B. DILHERRVS *noster T. I. Dispp. p. 723.* Quisquis pictorum nostrorum ruditatem voluerit corrigere, is profectò otium desperaverit omnino: adeò ineruditi sunt pleriq;, adeò cognitionem

omnem

omnem antiquitatis turpiter abjecerunt: *alii tamen etiam, iiq; haud pauci, reperiuntur, quos æquus amavit Jupiter, quia meliora moniti, haud gravatim auscultant. Esto etiam, nos surdis narrare fabulam, omnesq; illos esse incorrigibiles, propterea tamen Historiæ Sacræ veritas non erit nobis deserenda, sed potius eò acrius defendenda, quò turpius ab illis negligitur atq; contemnitur; ad eum modum, quo Verbi Divini præcones tantò magis instant pariter dehortationibus atq; adhortationibus suis, quantò duriores ac pervicaciores sese exhibere solent Auditores. Ne dicam, nos non tàm pictoribus scribere, ut corrigantur, quàm studiosæ Juventuti, ne illorum picturis decipiatur. Sed, agite, ad rem ipsam accedamus.*

I.

ADAM ET EVA.

TRiplicem errorem errant pictorum nonnulli in Adamo repræsentando: 1. Dum ita eum delineant, quasi ipse manum extenderit ad fructum vetitum. 2. Dum eum & uxorem Evam de fructu illo adhuc comedentes proponunt obtectis genitalibus. 3. Dum iis post commissum peccatum, in statu miseriæ constitutis, unicum ficûs folium in manus dant, quo tegant pudenda. Nam quod primum attinet, Scriptura dicit, mulierem viro dedisse edendum, Gen. III, 6. ותתן גם־לאישה עמה ויאכל: i.e. *& dedit etiam viro suo secum & (ipse) comedit.* Deinde, quia antequam vetitum comedendo fructum prævaricati essent, nihil pudendi in iis erat, non opus habebant tegumento membrorum, quæ ob pravam concupiscentiam inibi postea regnantem, *pudenda* dicta sunt. Idque etiam Moses testatur, descriptioni consummati jam à Protoplastis peccati hæc subjiciens v. 7. ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויהפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת: i.e. *Et aperuerunt sese oculi amborum, noveruntq; se nudos esse, & con-*

tutis foliis ficulneis fecerunt sibi subligacula. Quæ ultima verba pariter nobis inserviunt ad evertendum tertium errorẽ, indicantia, non uno, sed pluribus foliis, iisq; instar subligaculorum consutis, ad vestienda genitalia usos esse primos parentes, cætero corpore adhuc nudos, sicut & hodie Brasiliani incedere solent. Quanquam, quod ad secundum attinet, culpa careant pictores, si honestatis causa partibus pudendis folium induant, spectantes non tàm facti veritatem, quàm quod maximè conveniat moribus nostris.

II. ISMAËL.

Ismaëlem unà cum matre è domo paterna ejectum, consumtâ verò aquâ, præ siti jamjam moriturũ solent nobis exhibere pictores in forma pusionis seu infantis; sed (quod pace ipsorum dicere liceat) minus rectè. Nec enim verba Gen. XXI, 14. וישכם אברהם בבקר ויקח-לחם וחמת מים ויתן אל-הגר שם על-שכמה ואת-הילד: i. e. *Et surrexit Abraham summo mane, & tulit panem & utrem aquæ, & dedit Hagaræ, posuit super humerum ejus, & puerum,* ita sunt intelligenda, ac si, ut alimenta, ita & Ismaëlem, eò quod infantulus esset, qui ambulare non sustineret, humeris matris imposuisset Abrahamus, sed quòd ei dederit, seu unà cum illâ exire jusserit filium quoque. Ut adeò voces duæ *& puerum* construi debeant, vel cum verbo *dedit,* ceu Nostrates sentiunt, vel cum verbo *tulit,* ut *Vatablo* placet in versione istius loci. Quare & reliqua, quæ habentur v. 15. ותשלך את-הילד: i. e. *Et projecit puerum,* & v. 18. קומי שאי את-הנער והחזיקי את-ידך בו: i. e. *Surge, tolle puerum, & apprehende manu tuâ ipsum,* non hunc habent sensum, quasi derelicta Hagar filium ab humeris abjecerit, eundemq; mox ab Angelo edocta in ulnas receperit portaveritq;, sed, quòd eum, qui præ siti & ardore progredi amplius non poterat,

atque

atque inde jam febri laborare cœperat, reliquerit sub arbore quadam, ut saltem sub umbrâ ejus placidiùs moreretur, eundemque, mox læto angeli nuncio erectum, manu apprehenderit, duxeritque, uti ambulantes facere solent, in primis quando alter ex longiore debilis est. Et illo sanè tempore jam natu grandior erat Ismaël. Erat enim facilè octodecim annorum, si Isaac anno quinto ablactatus est, vel sedecim, si tertio, ut observat S. AVGVSTINVS q. 53. in Gen. Neque videmus, qua ratione tantum ei delictum, quod ipsi justissimo Numini dignum exilio visum, tribui possit, si adhuc in infantum, inter bonum & malum discernere non valentium, numero fuisset: Etenim eopse die, quo Sara Isaacum ablactabat, ipsa Ismaëlem vidit פרזד *irridentem*: v. 9. Quod sive de subsannatione eorum, qui Abrahamo, quod ei in senectute Dominus dederit filium, gratulabantur; sive de lasciviæ & petulantiæ lusu; sive de altercatione cum Isaaco ob hæreditatem cœptâ; sive de irrisione, quâ contemtim habuit pietatem Isaaci; sive denique de persecutione, quâ probum fraterculum excepit, intelligas, indicio est, eum jam satis rationis usum habuisse, atque adeò nuces, quod ajunt, reliquisse.

III.

TABULAE MOSIS.

Qui præ cæteris accurati esse cupiunt pictores, Mosi non tantùm tabulas Decalogi tribuunt, sed ipsum etiam Decalogum hebraicis characteribus in tabulis illis pingunt, & quidem in anterioribus earum faciebus, ita ut in alterâ præcepta Dei cultum exigentia, in alterâ verò reliqua, quæ officium erga proximum præscribunt, sese offerant. Quamvis verò de hoc, quot præcepta in unaquaque tabula fuerint insculpta, tacente Scriptura, nihil certi afferre liceat, de eo tamen, quod tabulæ illæ ex utraq; parte fuerint scriptæ, vix dubitare possu-

possumus, cum Moses dicat Exod. XXXII, 15. quòd sibi in manu fuerint : לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים: i. e. *tabulæ scriptæ à duobus lateribus suis, hinc & inde scriptæ erant.* Nam si nihil aliud dicere voluisset Moses, quàm hoc, singulas tabulas in altero duntaxat latere scriptas fuisse, quid opus fuisset additione horum verborum, *à duobus lateribus suis, hinc & inde scriptæ erant ?* Illud enim, quòd tantùm interiores earum facies scripturam continuerint, vel è duabus vocibus לחת כתבים *tabulæ scriptæ*, satis jam superq; constare potuisset. In eandem sententiam eunt varia doctrina insignes Viri PAULUS FAGIUS & CORNEL. JANSENIUS Comm. in h. l. ita quidem, ut hic existimet, sibi etiam favere Fl. Josephum l.3. Ant. Jud. c.4. *Si* (ut ait) *Græca attendantur.* Sed (quod pace ejus dixerim) fallitur ; Græca enim hæc sunt : Καὶ λόγων, οὓς Μωϋσῆς ἐν ταῖς δύο πλαξὶν γεγραμμένους κατέλιπεν. i. e. *& verba sive præcepta, quæ Moyses duabus tabulis inscripta reliquit.* Ac paullo pòst: Ταῦτ' εἰπὼν δύο πλάκας αὐτοῖς ἐπιδείκνυσιν, ἐγγεγραμμένους ἐχούσας τοὺς δέκα λόγους. i. e. *His dictis profert duas tabulas, continentes decem præcepta inscripta.* In quibus profectò ne γρῦ quidem de eo, utramq; utriusq; tabulæ columnam scripturâ repletam fuisse. Sed neque etiam opus est nobis suffragio Josephi, quum, præter allatam rationem, etiam S. Codicis Interpretes in sententia nostra satis nos confirment : LXX. πλάκες λίθιναι καταγεγραμμέναι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν αὐτῶν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἦσαν καταγεγραμμέναι. ONKELOS Chaldæus, ex versione Fagii : *tabulæ scriptæ in duabus superficiebus suis, hinc & hinc erant scriptæ.* LUTHERUS : Die waren geschrieben auf beyden Seiten. VATABLUS : *tabulæ scriptæ ex utroq; latere earum, hinc & inde erant scriptæ.* PISCATOR : Die waren beschrieben auf beyden Seiten / hie und dort waren sie beschrieben. BELGICUS : *Dese tafelen waren op hare beyde zyden beschreven, sy waren op d' eene, ende op d' ander zyde beschreven.* Et ANGLICANUS : *The tables were written on both their sides; on the*

one side and on the other were they written. Omnes enim isti ad eum modum, quo nos, videntur intellexisse sacrum fontem, nimirum non tantùm intus, sed etiam foris, seu in utraque tabularum facie verba Decalogi fuisse exarata. Salva tamen aliorum, quibus aliter videtur, auctoritate propositum hoc volumus.

IV.

SERPENTES IGNITI.

Num. XXI, 6. legimus, Deum rebellibus, & non minus contra se, quàm Mosen murmurantibus Israelitis immisisse הנחשים השרפים i.e. *serpentes ignitos*, qui morsibus suis magnæ populi multitudini necem intulerint. Eos itaq; colore igneo exhibent pictores. Sed scire debebant, *ignitos* dici, non à colore, sed *ab effectu, quod morsu inducerent colorem quendam intensissimum in carnem affectam veneno illorum*, ut VATABLUS annotat ad h. l. Cum quo consentiunt Münsterus, Clarius, Grotius, aliiq; Viri docti. Erant scilicet presteres, quorum aliqui, non nego, rubei igneive sunt coloris, sed non omnes. De tali Lucanus lib. 9.

Oraq; distendens avidus spumantia prester.

V.

UVA MAGNA CANANÆA.

Exploratores ad Dei mandatum à Mose in terram Canaan missi, cum pervenissent in vallem, qui posteà à præstantia uvarum, quas produxit, vocatus fuit *Escol*, præcepti Mosaici memores exciderunt botrum prægrandem, eumq; palanga suspensum portaverunt bini. Idque pictorum penicillus rectè exprimit, quin melius quàm nonnulli Rabbinorum, qui quatuor vectes, unde pependerit racemus, & sub iis octo bajulos finxere: (de quibus videatur ὁ πάνυ WAGENSEILIUS noster

 in

inSotâ p.707.) Sed in eo vel deficit, quod unà cum racemo non exhibet palmitem; vel excedit, quod vecti præter botrum appendit & malogranata & ficus ejusdem terræ, cum tamen Moſes ita ſcribat Num. XIII, 21. ויבאו עד-נחל אשכל ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וישאהו במוט בשנים ומן-הרמנים ומן-התאנים: i. e. *Et venerunt usque ad vallem Eſcol, & exciderunt inde ramum & botrum uvarum unum, & portaverunt illum vecte in duobus: & de malogranatis & de ficubus.* En botrum non nudum, ſed juxta cum illo exciſum ramum ſeu ſermentum vel palmitem foliis ſuis inſtructum, nimirum ut hac ratione facilius è vecte appenſus portaretur, & adſpectui eſſet gratior. Reliquos fructus exciſos quidem cum uva, diçitur, ſed juxta eam appenſos, non item.

VI.

SIMSON.

Nobiliſſimi cujusdam pictoris manus artificioſiſſima, tragœdiam Simſonis fortiſſimi Hebræorum repræſentatura, pro ſtrato vel ſella ei tribuit nudam terram, pro cervicali ſinum amaſiæ Delilæ, datâ huic in manum novaculâ, qua capillos ejus abraſerit. Verùm, quod ultimum hoc attinet, contrarium videtur teſtari Hiſtoria ſacra. Sic enim legimus Jud. XVI, 19. ותישנהו על-ברכיה ותקרא לאיש ותגלח את-שבע מחלפות ראשו: i. e. *Et dormire fecit eum ſuper genua ſua, vocavitq; virum, & radi fecit ſeptem cincinnos capitis ejus.* איש autem ſive *vir* erat tonſor, docente Vatablo; quid? ipſis LXX. Interpretibus, qui verba illa: *Et vocavit virum,* ſic reddunt: Καὶ ἐκάλεσε τὸν κουρέα. i. e. *& vocavit tonſorem.* Atq; hos κατὰ πόδα ſequitur Vulgatus. Eodem ſenſu Lutherus: Und ſie ließ ihn entſchlaffen auf ihrem Schoß/ und rieff einem/ der ihm die ſieben Locken ſeines Häuptes abſchore. Et Anglicana Verſio: *And she called for a man, and she causſed him to shave off the ſeven locks*

of

of his head. Unde clarum eſt, ipſam vices tonſoris non obiiſſe. Equidem non ignota eſt nobis doctiſſimi Drusii annotatio: Raſit) *per tonſorem i. e. radi curavit. Nam eſt verbum fœmininum. Aut ipſa hoc fecit, ſumens novaculam à tonſore. Aut radi fecit; ut ſit verbum tranſiens in tertiam.* Cum quo etiam facit Schindlerus in voce גלח. Sed fœminæ artis radendi procul dubio imperitæ novaculam tradere, vel à pictore traditam relinquere non audemus: præſertim quum nihil frequentius ſit cùm in Scripturâ ſacrâ, tùm in vulgari ſermone, quàm ut, quod quis per alium facit, id ipſe feciſſe dicatur. Quod ſitum attinet, ſedensne in terrâ, reclinato in ſinum Glycerii ſui capite, an potius cubans in lecto ante genua illius ponendus ſit miſer amator, in medio relinquimus: utrumque enim intelligi poteſt verbis ante citatis: ותישנהו על ־ ברכיה i. e. *& dormire eum fecit ſuper genua ſua.*

VII.

SUSANNAE AMASII.

Si Apellis filiis credimus, duo illi viri, qui libidine erga Suſannam accenſi, pudicitiæ ejus vim inferre attentabant, extremæ erant ætatis, cani, tremuli, calvi, oculisq; ſenio ita infirmis, ut perſpicillis eos armare neceſſe haberent, atque, ut uno verbo me expediam, ſiliceriniis quàm viris ſimiliores. Equidem tanto gravius fuiſſet eorum delictum, ſi in ſumma ſenectute amori operam dare non erubuiſſent: quum nihil ſit inconvenientius, quàm ſi nivei capilli libidinis æſtu flagrent, & frigida emortuaque membra prurituі amoris exponantur. Sed unde id probabitur? an ex eo, quod Dan. XIII, 5. πρεσβύτεροι *Seniores* vocantur? Veruntamen quis neſcit, Senectutem quandoque Sapientiæ nomen habere, quia in ſenioribus non ſemper ætas, ſed prudentia reſpicitur, & πρεσβύτερους appellari, 1. in genere, ætate provectiores. 2. in ſpecie, gubernatores

 ali-

alicujus populi ? Et quod vox πρεσβυτέρων l. c. huc restringenda sit, ostendunt verba consequentia, quando dicitur, eos fuisse isto anno Judices constitutos: Καὶ ἀπεδείχθησαν δύο πρεσβύτεροι ἐκ τοῦ λαοῦ κριταὶ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ, i.e. *Et designati sunt duo seniores ex populo, judices in illo anno.* De iisdem dicitur, quod, dimittente puellas suas, solaque remanente in horto Susanna, ἐπέδραμον αὐτῇ *incurrerint in eam*, v. 19. & de eorum altero, quod, fortiter constanterq; arcem castitatis defendente illâ, δραμὼν *currens* v. 25. aperuerit portas horti. Quo autem modo ita currere sustinuissent, si valdè fuissent senes, languidi, exsucci, decrepiti, & de ponte dejiciendi ? Pingantur itaque forma virili, si placet, aut senili, sed eâ, quæ aliquid virium adhuc habeat, nec historiæ è diametro repugnet. Si tamen historia illa non fabulam sapit. Evolve omninò celeberrimi, omniumq; (ut ipse ex vero scribit) cum intra, tum extra Imperium Romanum Protestantium Theologorum jam πρεσβυτέρου, D. CALOVII Biblia Illustrata, & quidem Vet. Test. Tom. III. p. 183.

VIII.

JESUS INFANS.

Locum, in quo Jesus à Magis adoratus, repræsentaturi pictores, stabulum fingunt, existimantes, in eodem, ubi natus, cultum quoque præmiisq; mactatum fuisse. Atque ita quidem sentiunt ex doctis etiam haud pauci; nec desunt Antiquitatis testimonia. Sed quibus Scriptura potior est, aliter statuendum erit, nimirum præstitam esse illam adorationem in domo, quæ erat in vico Bethlehem, atque, ut videtur, *illud ipsum diversorium, cujus meminit Lucas II, 7. Nam confectâ descriptione, & hospitio, quod occupatum erat, discessione turbarum vacuefacto, probabile admodum est, Josephum & Mariam, relicto stabulo, ad illud se atque infantem transtulisse*, sunt verba doctissimi CASAUBONI Exerc. II. ad Annal. Card. Baronii p. 148.

Scri-

Scriptura enim domûs meminit, non ſtabuli, inque illam, non hoc ait intraſſe Magos, Matth. II, 11. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν. i. e. *Et intrantes in domum.*

IX.

JESUS XII. ANNORUM.

Parentibus Jeſu à feſto Paſchatos domum remeantibus, ipſe remanſit, atque repertus tandem ab iis fuit in loco quodam templi, ad docendam legem ac diſputandum deputato, & quidem ſedens inter Doctores, quos audiebat & interrogabat, ſive, ut Græca habent Luc. II, 46. Καθεζόμενος ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων. καὶ ἀκούων αὐτῶν, καὶ ἐπερωτῶν αὐτούς. Quid jam inde pictores? Cathedram ſtruunt altiorem, in eâ puerum collocant Jeſum, eumque docentem, ab ore ejus dependentibus & humi confidentibus Rabbinis. Sed hæc omnia præter Scripturam. Illa enim non dicit, eum occupaſſe locum Doctoris, ſive ſuggeſtum, ſed *ſediſſe in medio Doctorum* h. e. inter Doctores, hinc inde in ſubſelliis altioribus, fortaſſis juxta parietes poſitis, confidentes; nec docuiſſe, ſed pro ratione illius ætatis, *audiviſſe* docentes, & *interrogaſſe*, h. e. quæſtiones ex iis, quæ tradiderunt, excitaſſe, ut videlicet, qui eos docturus eſſet, ſervatâ decentiâ diſcere velle videretur. Quanquam & hoc certum eſt ex v. 47. ita Jeſum diſcipuli perſonam egiſſe, ut, dum interrogatus reſpondebat, magnos illos Magiſtros multa doceret, atque adeò præludium quoddam officii ſui faceret. Unde etiam factum, ut ipſi non admirabundi eum audirent, ſed *obſtupeſcentes*, & quaſi extra ſe rapti. Utrumque animadvertens Gregorius M. 3. parte Paſtoralis cap. 26. *Vigilanti*, inquit, *conſideratione penſandum eſt, quod, cum Jeſus annorum XII. dicitur in medio Doctorum ſedens, non docens, ſed interrogans invenitur. Quo exemplo ſcilicet oſtenditur, ne infirmus docere quis audeat, ſi ille puer doceri interrogando voluit, qui per Divinita-*

nitatis potentiam verbum scientiæ ipsis suis Doctoribus ministravit. Similiter BEDA in cap. II. Lucæ: *Quasi fons sapientiæ Doctorum medius sedet, sed quasi exemplar humilitatis, audire prius & interrogare Doctores, quàm instruere quærit indoctos. Ne etenim parvuli à senioribus erubescant discere, & ipse, ob ætatis humanæ congruentiam, hominibus auscultare non erubescit Deus. Ne infirmus docere quis audeat, & ille puer doceri interrogando voluit, qui per Divinitatis potentiam, verbum scientiæ ipsis suis doctoribus ministravit.*

X.

JESUS BAPTIZATUS.

Miserè decipiuntur, qui picturis credentes, Jesum ita baptizatum fuisse existimant, ut Johannes in littore stans illius capiti inclinato, vix genua attingentibus aquis Jordani, pauxillum aquæ vel adsperserit, vel ex vase seu phialâ affuderit. Etenim *βαπτίζειν* propriè & *κυρίως* significat *mergere*; quo modo explicatur in Glossis vett. in operum quorundam Cyrilli calce inventis, atque ab Henrico Stephano primùm, deinde B. Vulcanio editis. Ubi & *βάπτω, tingo, βαπτὸς, tinctus* exponuntur. Hinc & B. LUTHERUS in Serm. von der Tauffe/A. 1519. habito, Tom. I. Jen. Germ. pag. 183. Die Tauffe heisset auf Griechisch Baptismus, zu Latein Mersio, das ist / wann man etwas gantz ins Wasser tauchet/ das über ihm zusammen gehet -- denn auch ohne Zweiffel in teutscher Zungen/das Wörtlein Tauffe herkommt / von dem Wort Tieffe / daß man tieff ins Wasser senket / was man täuffet. Das fordert auch die Bedeutung der Tauffe / denn sie bedeutet / daß der alte Mensch und sündliche Geburt von Fleisch und Blut / soll gantz ersäufft werden. Jam verò de Johanne expresse dicit Scriptura, quod *baptizârit*, i. e. immerserit, Matth. III, 6. Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ i. e. & *baptizabantur in Jordane.* Nec non v. 16. Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος. i. e. *Et baptizatus Jesus ascendit statim de aquâ.*

Si

Si aſcendit, oportet eum etiam deſcendiſſe in aquam. Item Joh. III, 23. dicitur, Johannem baptizaſſe in Ænon juxta Salim, additurq; ratio, quæ oſtendat, immerſionem ibi fieri potuiſſe: ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, i. e. *quia aquæ multæ erant illic.* Totus itaque Jeſus, isque nudus, merſus fuit à Johanne, adeoque oportuit hunc deſcendere in flumen; ſicut Act. VIII, 38. dicitur *uterq; deſcendiſſe in aquam & Philippus & Eunuchus.* Vide de his prolixius differentem *Gerh. Joh.* VOSSIUM Diſpp. de Baptiſmo p. 31. & ſeqq. Semper autem baptiſmum merſione vel peractum eſſe, vel peragi debere, è dictis legitimè inferri non poteſt.

XI.

DIABOLUS TENTATOR.

Matth. IV. deſcribitur, quomodo *ὁ πειράζων tentator*, ille ſcilicet, cujus officium eſt tentare, quem aliàs à calumniandi ſtudio *Diabolum*, & ab hoſtili erga nos animo *Satanam* appellare ſolemus, acceſſerit in deſerto ad Chriſtum eſurientem, & variis modis tentaverit eum ſeducere. Ubi equidem, quam formam aſſumſerit, nihil extat ſcriptum. Interim pictores poteſtatem quidlibet audendi ſibi vindicantes, caput ei imponunt hircinum, aures aſſuunt aſininas, brachia harpyjarum unguibus armant, pedes ſupponunt caprinos, in locum plantarum ſubſtituunt iterum ungues rapacis alicujus volucris, tergo caudam appendunt modò breviorem modò longiorem, & totum corpus veſtiunt villis hirſutis. Quid multis? adeò dirâ eum ſiſtunt formâ, ut diriorem, ne quidem ſi vellet, induere vix poſſet ipſe diabolus. Judicent eruditiores, an non ſatius eſſet, ſi eum, heic quidem, pingerent ſub humano ſchemate. Dicitur enim *acceſſiſſe* & *loquutus eſſe.* Certè JANSENIUS, magni Noſtratium Theologi judiciò, ſcriptor non minùs eruditus quàm modeſtus, ad Matth. IV, 3. ita commentatur: *Acceſſiſſe*

cor-

corporeâ formâ, eâq; humanâ, suadent tum verbum accedendi, *tum illa cum Christo colloquia.* Cui consona sunt, quæ habet Raupius: *Qua autem*, inquiens, *forma indutus jam apparuerit, qui scire possimus? Granatensis dicit, Cajetanum ex accessu collegisse, Dæmonem ad Christum venisse in forma Religiosi viri, sed incertum hoc est: dicere tamen ex textu possumus, in deserto Satanam apparuisse sub larva mendici, in monte sub larva potentissimi Monarchæ, in pinnaculo autem templi in specie devoti Theologastri.*

XII.
HYDRIAE IN CANA GALILEAE.

Nuptias Canæ Galileæ, quibus unà cum Matre virgine interfuit Christus ipse, ut nuptias sanctificaret, primumque patraret miraculum, commutando aquam in vinum, admirabiliter quidem vel à summis artis pictoriæ Magistris depictas videas, sed qui ἐξ ἰδίων aliquid addiderint, pro hydriis substituendo urceos portatiles: quasi, ut Christus omnipotenti virtute ex aquâ fecit vinum, ita ipsis ex vasis majoribus & spatiosis minora & angusta facere liceat. Agite verò, ingeniosissimæ artis Decora, audiamus, utrum Johannes vobiscum sentiat nec ne. Is Cap. II. Evangelii sui vers. 6. ita scribit: Ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἓξ κείμεναι κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς. i. e. *Erant ibi hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.* Metreta, quæ alio nomine *Cadus* dicitur, est mensura congiorum decem, ut docet Budæus l. 5. de Asse. *Decem autem congii* (quod è Zegero incomparabilem Budæum secuto annotare liceat) *LX. sextarios valent; id est amphoram & quadrantem. Porrò amphora vas est tesserarium intus quoquo versus pedale. Juxta quam æstimationem qualibet hydria binas amphoras cum semisse, aut quaternas minus uno quadrante continebat.*

Tanta

Tanta igitur capacitas hydriarum indicio eſt, eas non fuiſſe urceos portatiles, ſed canales, ſeu aquales vel lacus, unde depromta aqua vaſis minoribus adferretur ad purgandum ſubinde non manus tantùm, ſed etiam calices, juxta ritum purificationis Judæis uſitatæ; de quâ Marc. VII, 3. 4. Lavabant enim ſe Judæi ſæpè, non tàm ad abſtergendas immunditias legales, quæ etiam lotis durabant ferè usque ad veſperam, quàm ex traditionibus phariſaicis. Adde, quod hydriæ noſtræ in loco publico & conviviis nuptialibus, ubi pro magno hominum confluxu multis aquis opus erat, deſtinato ſitæ fuiſſe videantur. Unde novum contra pictores argumentum exſurgit. Atque hanc duplicem rationem obſervat accuratiſſimus noſter REINHARTUS, in Monitis Evangelicis ad Dom. II. poſt F. Epiphan. §. 5.

XIII.
HERODIADIS FILIA
SALTATRIX.

Filiam Herodiadis, quæ relicto Philippo, cum ejus fratre Herode Antipa in turpiſſimo ac nefando conjugio vixit, hoc ipſo natalitia celebrante, ſaltaſſe in medio coram omnibus accumbentibus, tripudiando & laſcivas exhibendo geſticulationes ad modos muſicos, rectè oculis proponitur ab illis, qui penicillum tractant; ſed minus rectè, niſi toti fallimur, quod ætatem & ſinum perfectæ viraginis ei tribuunt. Vocatur enim *κοράσιον* i. e. *puella* Marc. VI, 28. Sed & alium heic errorem notaſſe juvat, quod nimirum ſaltatriculam effingunt caput Johannis in triclinium afferentem, quum tamen illud attulerit ſpeculator, allatumque puellæ dederit vel temulentus Tetrarcha, vel ejus juſſu ſatelles ille, ipſa verò tandem matri. Ita namque refert Matth. XIV, 11. *Καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ· καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς*, i. e. *Et allatum ejus caput in diſco, & datum eſt puellæ, & attulit*

matri

matri suæ. Et Marc. VI, 28. Καὶ ἤνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ· καὶ τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς. i. e.. *Et attulit* (speculator) *caput ejus in disco, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ.*

XIV.
COENA PASCHALIS MAGNA.

In Cœna illa paschali magna, quam Christus cum discipulis suis paulo ante obitum suum celebravit, & in qua sacramentum Eucharistæ instituit, Christus ejusq; discipuli communiter pinguntur sedentes, æquè ut nos hodiè in conviviis mensæ assidemus; sed huic errori Scriptura reclamat, & mos veterum Hebræorum. Scriptura quidem, dum eos mensæ *accubuisse* refert, Matth. XXVI, 20. Marc. XIV, 18. Luc. XXII, 14. Quorum illi id per ἀνακεῖσθαι exprimunt, hic aliquantò significantius per ἀναπίσαι. Mos autem Judæorum (ceu præter alios docet humana & divina literatura instructissimus SAUBERTUS noster in Palæstrâ Theologico-Philologicâ p. 80. & 281.) hic erat, ut accubitus in paschate necessariò observaretur: Et modus accumbendi talis, ut unusquisq; super unicum lectulum in latus sinistrum recumberet, pedibus terram attingentibus. Si verò plures convivæ essent, fiebat iste accubitus in circuitu, eo ordine, ut cum duo lectuli essent, omnium dignissimus occuparet locum supremum, alter verò inferiorem ab eo, ad dextrum scilicet latus, seu in sinu dignissimi. Si tres essent lectuli, omnium dignissimus occuparet lectum medium, alter ab eo lectum superius positum, juxta cervical dignioris, tertius autem lectum infra eum, juxta stragulas pedum ejus, & cum hoc dignior omnium commodissimè poterat loqui. Jam secundùm hunc morem probabile est, Petrum vel Jacobum à latere Christi sinistro, Johannem à dextro, sive illum pone, hunc ante Christum accubuisse.

XV. JU-

XV.

JUDAS ISCARIOTES.

Circumſtantiam aliquam illius cœnæ exprimere conatur piſtorum gens, quando Chriſtum & Judam proditorem pariter in eundem catinum offam intingentes nobis proponit, quia ſcilicet turbatis diſcipulis, quòd dixiſſet, unum inter ipſos ſeſe proditurum, & ſciſcitantibus, quisnam ille eſſet, reſponderit Chriſtus: *Qui intingit mecum in catino, is me prodet.* Matth. XXVI, 23. Sed quum dubius ſit horum verborum ſenſus, facilè ſit, ut piſtores vel errent, vel incerti quid repræſentent. Annon placeat ZEGERI ſententia, cui adſtipulantur BERTRAMUS, ERASMUS, BEZA, PISCATOR, & alii? eamq; transſcribere haud pigrabor: *Etiamſi ſecus habeat communis Interpretum ſententia, mihi tamen videtur hoc Chriſtus in genere tantùm dixiſſe; quò ſignificaret, proditorem illum, non modo unum eſſe ex XII., ut indicârat, verùm etiam eâdem ſecum uti menſâ, atq; adeò in idem jus intingere manum, quod arctiſſimæ erat familiaritatis: alioqui enim exemplum dediſſe videri poſſit prodendi inimici. Certè noſtræ ſententiæ adſtipulatur editio Græca, ubi propter* ἐμβάψας, *præteriti videlicet temporis vocem, manifeſtior etiam relinquitur de perſonâ dubitatio & incertitudo. Adſtipulatur etiam, quod ipſe Judas poſtea ſciscitatus ſit à Chriſto:* Numquid ego ſum, Rabbi? *quodq; eidem Chriſtus ambiguè reſponderit:* Tu dixiſti. *Proinde, meo judicio, nulli diſcipulorum apertè demonſtravit, quis ipſum eſſet traditurus, præterquam Johanni, cui ſecretè percontanti, ut habes in ipſius Evangelio XIII, 25, 26. etiam ſecretè reſponſum fuiſſe puto:* Ille eſt, cui ego *intinctum panem porrexero.*

XVI.

IDEM.

Quod autem proditor ille ex deſperatione miſerrimè vitam finierit, ſacræ paginæ referunt. Ubi rurſus piſtores, pro-

procul dubio iſtam verſionem, Act. I, 18. *Et ſuſpenſus crepuit medius, & diffuſa ſunt omnia viſcera ejus*, ſecuti, vereor ne impingant, quando hominem rupto ventre, & prominentibus viſceribus, ſed qui adhuc ſuſpenſus ſit ad arborem, oculis ſubjiciunt: Nam in fonte ita legimus: Καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, i. e. *Et praeceps factus crepuit medius, & diffuſa ſunt omnia viſcera ejus.* Cum quo loco conferendus ille apud Matth. XXVII, 5. Καὶ ἀπελθὼν, ἀπήγξατο, i. e. *Et abiens, ſe ſtrangulavit*, ſive, *ſuſpendit laqueo.* Unde doctiſſimus CASAUBONUS Exerc. XVI. ad Annal. Baronii colligit, eum, cum cervicem laqueo immiſiſſet, ſe ipſum ita pendentem validè impuliſſe, ut eò citius conſtrictis faucibus & fracto collo exſpiraret, ſed violentiſſimo illo motu diſruptum fortè eſſe laqueum, atque ita proditorem πρηνῆ ſeu in faciem humi dejectum, vel ad ſaxum aſperum, vel ad lignum acutum, quo ventrem ſauciârit & diſruperit, atque ita ſua effuderit viſcera, impegiſſe, aut aliàs Dei judicio ventrem ei fiſſum. *Alii* verò (eruditiſſimi cujusdam Viri verbis utor) *Judam ſuſpendio periiſſe pernegant, vocemq́ ἀπάγξασθαι de* מחנק *συνάγχῃ accipiunt, quo genere morbi qui laborant, obſtructo ſpiritus meatu, medii diſſilire, & maximo cum crepitu mori ſolent. Sic Dan. Heinſius in Exercit. Sacr. & Lud. de Dieu ſentiunt: quibus adde Buxtorfium in Lexico Talmudico in voce* אסכרא *i. e. angina, à quâ nonnulli Judam* ἰσχαριώτην *dictum credunt. Vid. Lightfoot ad Matth. X, 4. Sic* ἀπάγχεσθαι *2. Sam. XVII, 23. Tob. III, 10. juxta Heinſium accipitur. Voſſius etiam in Harmon. Paſſion. p. 216. vocem hanc, de ſuffocatione, quæ fit ex mærore, apud Ælianum l. 5. Var. Hiſt. cap. 8. occurrere annotat.* Refutatâ autem horum ſententiâ, priorem, quam è Caſaubono adduximus, amplectitur approbatque laudatus D. CALOVIUS in Bibl. Illuſtr. ad Matth. XXVII, 5.

XVII.

S. JOHANNES ET TRES MVLIERES.

Quid frequentius, quàm ut præ cæteris dilectus discipulus, S. Johannes, & Maria, mater Domini, sub cruce ejus ponantur, quasi eam potuissent attingere, & versus eam plagam, quò crucifixus prospiciebat, facies & ipsi suas vertissent? Et sanè testatur Johannes c. XIX, 25. de se ipso & tribus mulieribus, nempe Maria matre Jesu & illius sorore Maria Cleophæ uxore, & Maria Magdalena, quod steterint παρὰ τῷ σταυρῷ *juxta crucem*; sed Marcus XV, 40. & Lucas XXIII, 49. ἀπὸ μακρόθεν *de longe*, omnes ejus notos, ut & mulieres, quæ eum è Galilæa secutæ sint, μακρόθεν *procul* stetisse ajunt. Quæ testimonia S. AVGVSTINVS l. 3. de Consensu Evangel. c. 21. conciliaturus, affirmat dici posse, & longè à cruce, & juxta crucem fuisse. Longè, si conferantur ad milites & satellites, qui tàm propè erant, ut crucem tangerent: Juxta verò, quia vocem Christi facilè potuerint exaudire, ob vicinitatem, quod non potuerint turbæ, quæ longissimè aberant. Quam collationem nec BELLARMINVS improbat de VII. Verb. Dom. l. 1. c. 8. Nota autem ὡς ἐν παρόδῳ, matrem Domini, dum filius in cruce penderet, non deliquio cecidisse, sed viriliter stetisse. *Stabat enim*, inquit AMBROSIVS in Institut. Virg. c. 7. *ante crucem mater, & fugientibus viris stabat intrepida. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemtionem. Stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremtorem.*

XIIX.

S. PETRVS.

Duplex pictorum error est, quod S. Petrum tempore resurrectionis Christi senem pingunt, mortemque ejus exprimunt affixione ad crucem: Cum tamen Christus resuscitatus

 ei se-

ei senectutem, tanquam futuram, & talem mortem, quâ funibus in cruce ligandus esset, prædixerit. Prophetia hæc exstat Joh. XXI, 18. quam heic unà cum JANSENII commentario exhibere placet: *Amen, amen dico tibi, cum esses junior* ætate, *cingebas te & ambulabas, ubi volebas*, expeditus videlicet ac liber: *cum autem senueris*, quo Græci observant significari eum tunc fuisse mediæ ætatis, prout etiam ex annis, quibus supervixit, colligitur. *extendes manus tuas*, in crucem, hoc est, crucifigeris, inquit August. *& alius te cinget*, id est, cingulis cruci adstringet. Tunc enim Petrus ab alio cingitur, cùm cruci adstringitur, inquit Tertull. in fine Scorpiaci. Quo indicare videtur, magis funibus in cruce suspensum, quàm clavis affixum fuisse.

XIX.

S. STEPHANUS.

Agite, pictores, liceat bona cum pace vestra, unicum addere, quo huic opellæ colophonem imponamus. S. Stephani protomartyris lapidationem artificiosè quidem pingere soletis, sed quantum veri habeat illud, quòd genibus innixo, manus relinquitis liberas, & cœlum versus extensas, lapidumq; solùm à turba in sanctum caput projectorum fuscam procellam, absque testium expressione, nobis exhibetis, statim patebit, si & Scripturam, & Antiquitatem, quæ morem lapidationis apud Hebræos usitatum, quasi ad vivum delineat, inspicere & observare haud gravati fueritis. Scriptura certè Stephanum tam à testibus, quàm à populo lapidatum fuisse innuit Act. VII, 58. 59. Quamvis enim ista per tumultum acta sint, & quidem violatâ Præsidis provinciæ auctoritate, non tamen populus tantùm, sed & testes exsequi voluerunt lapidationem, sine dubio ut actionis, juxta legem divinam, quæ Deut. XVII, 7. exstat, observatæ speciem ei inducerent. Quibus verò ritibus aliàs peracta sit lapidatio, &

qui-

quinam huic supplicio subjecti, optimè omnium docet FAGIUS ad Ex. XXI, 16. *Hebræi sic tradunt: Quatuor mortes traditæ fuerunt Consistorio, Lapidatio, Combustio, Decollatio & Strangulatio. Decem & octo genera hominum ex Lege lapidatione puniebantur; videlicet qui rem habebat cum matre, vel cum uxore patris; vel cum nuru; vel cum virgine desponsata, vel cum masculo, vel cum jumento. Mulier item prostituens se jumento, blasphemus, idololatra; qui de semine suo Moloch offerebat; pythonicus, ariolator, violator sabbati; maledicens patri, aut matri; incitans, & impellens ad idololatriam; præstigiator; atque filius protervus, & rebellis. Locus lapidationis extra Consistorium fuit, juxta id, quod dicitur:* Educ blasphemum &c. *Unus autem aliquis stabat ad ostium Consistorii tenens linteum in manu, à quo alius quidam cum equo remotiùs constitutus erat, in eum scilicet usum, ut si quis veniret & diceret: Habeo, quod dicam pro liberatione rei, movebat ille linteum, quo viso, qui equo insidebat, reum sistere gradum faciebat. Quin & ipse reus si diceret, se habere quo se purgaret, rursum ad Consistorium reducebatur, idq; quater & quinquies, modò non vanum aliquid diceret. Ideo attribuerunt illi duos viros sapientes, qui in viâ observarunt verba ejus; quæ si non vana erant, reducebatur: Sin verò nihil inveniebatur, quod faceret ad ejus innocentiam, educebatur ad locum supplicii. Et preco antecedebat eum, dicens: Virille, filius istius egreditur ut plectatur tali morte, eò quod tale peccatum admiserit, illo tempore, hoc in loco; & isti sunt testes ejus. Quisquis igitur est, qui aliquid novit, quod illi bono esse potest, veniat ut indicet. Si procul abest à loco lapidationis adhuc aliquot ulnis, dicitur ei: Confitere: Sic enim facere solent omnes, qui mortis supplicio afficiuntur. Quicunq; enim confitetur, partem habet seculi futuri. Ita enim invenimus de Achan, quod Jehoschuah dixit ad eum:* Mi fili, da quæso gloriam Deo Israel, & da ei confessionem. *Cui respondit Achan & dixit:* Utiq; peccavi in Dominum Deum Israel, & sic atq; sic feci &c. *Et ait Jehoschuah:* Quia conturbasti nos, conturbabit te Dominus in die hac &c. *Hoc est, hoc die tu quidem conturbaberis, non autem*

in

in seculo futuro. Quod si quis ignorabat rationem confitendi, dicebatur illi: Dic, sit mors mea expiatio omnium peccatorum meorum. Postquàm verò confessus est, potatur vino thure confecto, in hoc, ut inde ratio ejus turbetur, atque vehementius inebrietur, secundùm illud, quod dicitur: Date siceram perituro & vinum eis, qui amaro sunt animo. *Post illam verò potationem mortem luebat, quam commeruerat. Constat quoq; ex traditione, honestas matronas Hierosolymis fuisse, quæ sua sponte hoc genus vini suppeditabant. Reo quatuor cubitis à loco supplicii distanti vestes extrahebantur. Viri quoq; pudenda tegebantur; mulieris verò & anteriora & posteriora. Quidam tamen ex Sapientibus dicunt, virum nudum lapidatum fuisse, non autem mulierem. Locus lapidationis altitudinem habebat duorum cubitorum, ad quem reus vinctis manibus ascendebat. Illum alter testium præcipitem dabat è sublimi: ex quâ præcipitatione si non fuit mortuus, elevabant testes lapidem ibidem jacentem, habentem pondus duorum hominum, quem alter testium super eum projiciebat. Quod si ne sic quidem mortuus fuit, tum demum accessit totus Israel, & lapidavit eum, juxta illud:* Manus testium erit in eo primùm ad occidendum eum, dein manus universi populi. *Quando verò puella desponsata scortata est, lapidata fuit ante fores domûs patris sui, vel ad fores portæ civitatis. Omnes lapidati suspenduntur. Tametsi quidam ex Sapientibus dicunt: Blasphemum tantùm & Idololatram suspensos fuisse. Vir ita suspendebatur, ut faciem haberet versus populum, mulier verò versus stipitem.* Hæc Fagius, antiquitatum Judaicarum solertissimus indagator. Atque in eodem studio clarissimus LIGHTFOOT ad Marc. XII, 4. annotat, in λιθοβολίᾳ *à Synedrio decreta, testes lapidem illum grandissimum jecisse in cor damnati, cum jam jaceret supinus.*

Sed manum de tabula.

